

ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ՍԱՐԿԱՎԱԳ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

ԱՍՏՎԱԾԱԾԵՆՁԻ ԷԿՈՒՄԵՆԻԿ ՄԵԿԵՆԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԾԱՎԻՂՆԵՐՈՎ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

«Եկեղեցիները բաժանված են այն ճանապարհով, որով նրանք կիրառում և հասկանում են Աստվածաշունչը»¹:

Յուրաքանչյուր քրիստոնյա հավատացյալ գիտակցում է, որ բոլոր տեսակի աստվածաբանական ուղղությունները հաստատում կերպով հիմնվել են Ս. Գրքի վրա: Այս պատճառով, Աստվածաշունչի մեկնաբանումը՝ *էկզեգետիկան*, մի յուրահատուկ դեր է ստանձնում աստվածաբանական գիտություններից ներս և Եկեղեցիների կյանքում:

Ներկա ժամանակներում հանդիպում ենք Աստվածաշունչի մեկնաբանման բազմաթիվ եղանակների: Քրիստոնեության ներքին դավանական խմբերն ուսումնասիրելիս տեսնում ենք չափազանց տարատեսակ և մուլտիսկ հակասական մոտեցումներ Աստվածաշունչ մատյանի մկատմամբ: Մեկնաբանության եղանակներից մի քանիսը դիտվում են իբրև «չափից ավելի հետադիմական»՝ իրենց պահպանողականության հետևանքով, իսկ մյուսները՝ «չափից ավելի այժմեական», որովհետև նրանցից մի քանիսը, ժամանակի ոգով ներթափանցված, հասնում են միմյն անգամ Ս. Գրքի կատարյալ արժեզրկման:

Իրականությունը ցույց է տալիս, որ այսօր կանգնած ենք Աստվածաշունչի մեկնության իրարից մեծապես տարբերվող բազմաթիվ եղանակների առջև: Ինչպե՞ս պետք է վարվել այդ բոլորի հետ: Արդյոք կարո՞ղ են այսօր բոլոր Եկեղեցիները ունենալ Ս. Գիրքը հասկանալու մեկ համընդհանուր եղանակ: Եվ հնարավո՞ր է արդյոք մեր այս իրականության մեջ ստեղծել մի *էկումենիկ էկզեգետիկա*:

¹ "The Significance of The O. Testament in its Relation to the New", Report of Faith & Order Commission at Loccum 1977, WCC archives FO/78:2, Introduction.

ԳԼՈՒԽ Ա.

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

Եթե այսօր փորձում ենք քննարկել Աստվածաշնչի մեկնաբանությանը վերաբերող հարցեր, ապա միանգամայն անհրաժեշտ է մախևառաջ մանրակրկիտ կերպով ուսումնասիրել Ս. Գրքի մեկնաբանման պատմական զարգացումը քրիստոնեության երկու հազարամյակների ընթացքում: Այս տեսակ պատմական ուսումնասիրությունը կարևորվում է նրանով, որ ներկայիս մեր ունեցած հարցերի գերակշռող մեծամասնությունը հիմնված է անցյալի որոշակի պատճառների վրա:

Էկզեգետիկայի պատմության մեջ կարելի է մատնանշել հինգ հանգրվաններ.

1) ՎԱՂ ՇՐՋԱՆ ԿԱՄ ՄԿԶԲՆԱՎՈՐՈՒՄ

Մենք գիտենք, որ քրիստոնեական Եկեղեցին իր ամենավաղ օրերից ձեռնամուխ է եղել Ս. Գրքի մեկնաբանությանը: Էկզեգետիկայի սկզբնավորմանը հանդիպում ենք դեռևս ինքնին Հիմ Կտակարանի մեջ, ուր վաղ ժամանակների գրքերը մեկնաբանվում են ավելի ուշ շրջանի գրվածքներում, կամ երբ հին կանոններն ու օրենքները վերամշակվում և սրբագրվում են ավելի ուշ կազմված կանոններում (օրինակ՝ Երկրորդում Երրորդ և Թագավորաց գրքերի պարագայում): Իսրայելացիների մոտ դպիրների և օրենսգետների ավանդության մեջ զանազանվում էին Սրբազան Գրվածքների բացատրման երկու եղանակներ՝ *ուդդակի*, *բացահայտ* իմաստով (*peshat*) և *մեկնություն*: Այս վերջինիս միջոցով տեքստի միջից դուրս էին բերվում ժամանակի ոգուն համապատասխանող կրոնական և հասարակական-քաղաքական չափանիշները: Մատթ. Ե 17-48 կարդում ենք, որ Քրիստոս ինքը դառնում է Մեսսիական մեկնիչն ու «օրենքի լրացնողը»:

Ս. Գրոց բացատրման ընթացքը դեռ չի ավարտվել:

Ամենավաղ քրիստոնեական էկզեգետիկան սկսվել է բանավոր ավանդության մեջ, որը կանգնած էր տեքստի ետևում: Քրիստոնեական Եկեղեցին հիմնադրվեց այն սկզբունքով, որ Հիսուս Քրիստոս իր Խաչելությանը և Հարությանը դարձավ այն *Ամձը*, որի մասին մարգարեները վկայել էին Հիմ Կտակարանում: Քրիստոս ճանաչվեց և բնութագրվեց *Մարգարե*՝ Մովսեսի օրինակով, *Թագավոր* տանն Դավթի, Մելքիսեդեկի կարգին պատկանող *Քահանա*, *Մարդու Որդի*, *Բարձրյալ Տեր* և այլն: Վաղ քրիստոնյաները հաստատում էին, որ այն ամձը, ում մասին վկայել էին մարգարեները՝ Հիսուսն էր, և մարգարեների կողմից նշված *ժամանակը* ներկան էր: Մինևույն սկզբունքով դեռևս ամենավաղ շրջանում քրիստոնյաները զարգացրեցին Հիմ Կտակարանի մի յուրահատուկ մեկնություն, որի մպատակն էր ապացուցել, որ այսուհետև քրիստոնյաներն են հանդիսանում Աստծո շնորհքի ժառանգորդները և իրենք են *Աստծո որդիները* և ոչ թե բացառապես Իսրայելացի-

ները: Տվյալ դրույթներին հանդիպում ենք «*Բարձրագույն մամակում*», Հուստինիանոսի «*Երկխոսություն Տրիփոնի հետ*» և Կիպրիանոսի «*Ընդդեմ Հրենից*» գործերում:

2) ԱՍՏՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ԾՐՋԱՆ

Աստվածաշնչի մեկնաբանման այս շրջանը ներկայացնում է գաղափարախոսություն, և, համաձայն դրան, քրիստոնեական հավատքը և համայնքի գործնական կյանքը պետք է լինեն «աստվածաշնչային նյութերի արտացոլումը և դրանց տրամաբանական հետևանքը»: Անշուշտ այս շրջանում Աստվածաշունչը բոլորի կողմից ընդունվում էր իբրև Աստծո կողմից տրված, և, հետևաբար տեքստի յուրաքանչյուր հատված (ամգամ դժվար ըմբռնելիները) իրենց համար ներկայացնում էին Հայտնություն: Հայրերը ընդունել են, որ Ս. Գրոց մեկնությունը մի յուրահատուկ առարկա է, և այդ պատճառով մրանք հաստատել են Աստվածաշնչի մեկնաբանման կանոնները:

Ալեքսանդրիան ուներ մի դպրոց դասական կրթության համար, որը Հոմերոսի էպոսների և հունական դիցաբանության մեկնաբանման համար կիրառում էր *ալլաբանական* (ալեգորիկ) մոտեցում: Էկզեգետիկայի այս եղանակը ժամանակին կիրառել են նաև Փիլոնի և այնուհետև Ալեքսանդրիայի քրիստոնյա մեկնիչները: Սույն մեթոդը ծառայում էր Ս. Գրքի «հոգևոր վկայության դուրս բերմանը» և միևնույն ժամանակ արդյունավետ կերպով ներս կապ ստեղծելուն աստվածաշնչային տեքստի և քրիստոնեական հավատքի միջև: Կղեմես Ալեքսանդրացին (150-215) և Որոգինեսը (185-254) չէին ուզում օգտագործել «բառացի ոգով» մեկնաբանության եղանակը և ջանադրաբար քաջալերում էին ալլաբանական-հոգևոր բացատրությունները: Որոգինեսի «*Hexapla*»-ն տեքստի ուսումնասիրման պատմական լավագույն հուշակոթողներից մեկն է: Նա պնդում էր, որ Աստծո Հայտնությունը ուսանելու ամենամշակակալից դիտանկյունը կարելի է ձեռք բերել միմիայն ալլաբանական մեթոդի միջոցով: Նրա կողմից Աստվածաշնչի բոլոր բառացի հաստատումները դիտարկվել են իբրև «կավելեն ամաններ», որոնք իրենց մեջ պարունակում են աստվածային՝ գանձեր: Բառացի տեքստը միայն «մարմինն» է, եթե այն համեմատենք բարոյական կողմի հետ՝ «ոգի», և հոգևոր կողմի հետ՝ «հոգի»: Նա վստահ էր, որ ճշմարիտ մեկնիչը կատարելապես տիրապետում է այս երեք եղանակներին, սակայն հոգևորը՝ ալլաբանականը, ճանաչում է իբրև բարձրագույն: Միևնույն սկզբունքով Կղեմես Ալեքսանդրացին հաստատում էր, որ Հովհաննու Ավետարանը «հոգևոր» Ավետարան էր, որովհետև այն բացահայտում էր ավելի խորագույն ճշմարտություններ՝ մյուս համատեքստների համեմատությամբ:

Ավելի ուշ. Անտիոքի Հայրերը, հատկապես Հովհան Ոսկեբերանը, (347-404) զարգացրեցին մի այլ մեկնություն, որը հաշվի էր առնում տեքստի բառացի ճանակությունը: Այդուհանդերձ տվյալ ժամանակահատվածում ալլաբանական մոտեցումը ավելի հոգեհարազատ և հետաքրքիր էր միջակ խավին պատկանողների հա-

մար: Ալեքսանդրյան եղանակը ընդունելություն գտավ Արևմուտքում Ամբրոսիոսի (339-397) և ապա Օգոստինոսի կողմից: Վերջինս առաջնակարգ մեկնիչ չէր, սակայն նա Աստվածաշնչի բազմաթիվ հատվածներում համադրեց բառացի և այլաբանական մեկնությունները և ընդհանուրի համար *աստվածային Սերը* հաստատեց իբրև էական չափանիշ, որը պետք է գլխավոր տեղը զբաղեցներ մեկնաբանման սկզբունքների մեջ:

3) ՄԻՋՆԱԴԱՐ

Հայրերի դարաշրջանը հայտնի է *Սխոլաստիցիզմի* շրջան կամ *Միջնադար* անվանումով: Վաղ միջնադարում մեծապես զարգացավ և զրեթե բացարձակ հեղինակություն ձեռք բերեց Ս. Գրքի «չորս կողմանի» մոտեցման մեթոդը: Այս ընթացքին մեծապես օժանդակեց Թովմաս Աքվինացին (1225/6-1274) իր «*Summa Theologiae*»-ով: Գլխավոր կետը այն էր, որ մեկնաբանողը պետք է բացահայտեր տեքստի չորս երեսները կամ *նշանակությունները*.

I - Բառացի-առաջնակարգ կամ պատմական, II - Այլաբանական-հոգևոր կամ սիմվոլիկ, III - Բարոյական, IV - Տրամաբանությունից վեր-վախճանաբանական կամ երկնային: Տեքստի բառացի կողմը արտահայտում էր միայն հեղինակի մտածածը, և այսպիսով դա գիտական ուսումնասիրության առարկա է, իսկ տեքստի այլաբանական, փոխակերպյալ կողմը բացում էր Աստվածային մտադրությունը, և սա արդեն գիտականից շատ ավելի վեր մի աստիճան էր:

Որոշ տեղերում կիրառվում էր բառացի մեկնություն, շատ հաճախ ռաբբիների կողմից պահանջված գիտության համաձայն (Հուգ, +1141, Անդրեաս Ուիգորացի, +1175, Նիկողայոս Լիրացի՝ 1265 - 1349):

4) ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹՅԱՆ ԵՐՋԱՆ

XV - XVI դարերում Էկզեգետիկայի ասպարեզում տեղի ունեցան մի քանի տեղաշարժեր: Բարեկարգության հետևորդները այլևս չէին ցանկանում հետևել մեկնաբանության ավանդական համակարգին, այլ ընդհակառակը՝ փորձում էին մոտ փոփոխությունների միջոցով կատարելագործել այն: *Հերմենտիկ շրջանակի* մեջ նշանակալից կշռային տեղաշարժ տեղի ունեցավ, ինչը բոլորովին չլաված քայլ էր: Այսպիսով ինքնին մեկնաբանության ընթացքի մեջ կատարվեց «աստվածաբանական Էվոլյուցիա»:

Ս. Գրքի *առաջնություն*. Աստվածաշնչից և Եկեղեցուց բաղկացած հերմենտիկ շրջանակի մեջ բարեկարգյալ մեկնիչները այլևս ոչ մի վճռորոշ նշանակություն չէին տալիս Եկեղեցու վարդապետությանը: Դրա փոխարեն նրանք շեշտում էին միմիայն Ս. Գրքի հեղինակությունը: Նրանք Եկեղեցին այլևս չէին ընդունում իբրև աստվածային շնորհը կրող սրբազան հեղինակություն: Ջոն Բոլետը (1446 -1519)

տեքստը բացատրում էր իր ուղղակի մշանակությամբ՝ դրանով մա բոլորովին խզեց իր կապը միջնադարյան պառլամենտիզմի հետ: Էրազմ Ռոտերդամցին (1466 - 1536) Նոր Կտակարանի հունարեն մշակված խմբագրության հրատարակությամբ (1516) անկյունաքարն էր խաղաց աստվածաշնչագիտության հետազա ընթացքի մեջ: Մարտին Լութերը (1483 - 1546) հայտարարեց, որ Ս. Գրքի էությունը կայանում է Քրիստոսի բերած փրկության շնորհի հռչակման մեջ: Նա դեմ էր ամեն տեսակ այլաբանությունների (չնայած երբեմն դիմում էր դրանց): Նրա տեսության համաձայն Սուրբ Հոգին էր ուղղակի խոսողը և գրողը երկնքում և երկրի վրա, ուստի նրա խոսքերը չեն կարող մեկից ավելի «ոգիներ» ունենալ, այնպիսի ոգի, որը մենք կոչում ենք բառացի, սովորական, բնական: Ջոն Կալվինը (1509 - 1564) մեկնությունները տարածվում էին գրեթե աստվածաշնչային բոլոր գրքերի վրա: Այլաբանական մոտեցման մեջ Կալվինը տեսնում էր սատանայի հորինվածքը, որով մա փորձում էր նսեմացնել Ս. Գրքի ճշմարիտ ոգին: Նա ընդունում էր, որ կարելի է տիպային մեմոություններ գտնել Հին և Նոր Կտակարանների միջև, սակայն մա չէր համաձայնվում Լութերի այն մտքի հետ, որ Քրիստոս կարող է տեսանելի լինել Աստվածաշնչի բոլոր գրքերում: Նա հայտարարեց, որ մեկնաբանողի առաջին գործը պետք է լինի թույլ տալ, որ հեղինակը խոսի՝ մեր սեփական մտքերը նրան վերագրելու փոխարեն:

5) ԱՐԴԻ ԾՐՋԱՆ

Էկզեգետիկայի այս նոր շրջանը սկսվել է ֆրանսիական Լուսավորությունից և այն շարունակվում է մինչև այսօր: Աստվածաշնչի մեկնաբանության այս նոր ընթացքը կարելի է բնութագրել մեկ ընդհանուր մպատակով՝ ուսումնասիրել և հասկանալ տեքստը իր բուն պատմականության մեջ: Արդեն գիտենք, որ մախորդ փուլը հակադրություն էր բերել դավաճաբանական մեկնության հանդեպ: Այս շրջանում ըմբոստության մի նոր ալիք բարձրացավ *հերմենևտիկայի* և Էկզեգետիկայի միջոցով: Տարբեր տեսակներ երևան եկան Ս. Գրքի աստվածային ներշնչման վերաբերյալ, և նրանք բոլորն էլ այլևս չէին ընդունում Աստվածաշնչի անսխալականությունը: Հնստակ կերպով շեշտվեց Ս. Գրքում առկա մարդկային տարրը: Այս հանգամանքը մեծ ժողովրդականություն ձեռք բերեց: Անգամ նրանք, ովքեր հավատում էին «աստվածայնությամբ», հետագայում արտահայտվեցին մարդկային և աստվածային փոխադարձ հարաբերության մասին: Այս շրջանում իշխող դեր ունեին տեքստային ընմադատությունը, Ս. Գրոց լեզուների (եբրայերեն, հունարեն) մասնագիտական կիրառումը, պատմական կոնտեքստի հետևողական ուսումնասիրությունը: Աստվածաշունչ մատյանը սկսեց ուսումնասիրվել բազմաթիվ մպատակներով և դարձավ զանազան մեթոդիկ մոտեցումների առարկա: Անհրաժեշտ մախադրյալ էր, որ մեկնաբանողը պետք է լիներ առանց մախամիտումների և մախապաշարվածության (voraussetzungslos): Այսպիսով մեկնաբանությունը ամբողջապես

իրեն ազատ հռչակեց դավաճաբանության գերիշխանությունից և Եկեղեցու կողմից խոստովանվող չափանիշներից: Ավելին, այսուհետև իբրև սկզբունք հայտարարվեց, որ Աստվածաշունչը պետք է մեկնաբանվեր միևնույն եղանակով, ինչպես և մյուս պատմական գրքերը: Աստվածային ներկայության կարևորագույն համգամանքը ընդհանրապես մի կողմ էր դրվել, և մեկնիչները պարզապես սահմանափակվում էին պատմականության հարցերով:

Տվյալ շրջանի սկզբնական փուլում գոյություն ուներ *քերականական-պատմական* մեկնության մեթոդ, որը աստիճանաբար զարգանալով տրոհվեց երկու տարբեր դպրոցների՝ քերականական և՛ պատմական: Ծատ շուտով ի հայտ եկավ երրորդ գատորոշիչ կողմնորոշումը՝ *բանականություն* (ուացիոնալիզմ): XX դարի սկզբում ամբողջապես նոր ուղղություններ ասպարեզ իջան: Աստվածաշունչը սկզբնականում մասնատվել ամենազանազան մատակներով: Այսօր որոշ գիտնականներ այն ուսումնասիրում են կրոնական արժեքների և աստվածաբանական կողմի համար, սակայն միևնույն ժամանակ ումանք Ս. Գրքին մոտենում են իբրև Իսրայելի ազգաբանության պատմական ձեռնարկ, կամ իբրև կարևոր փաստաթղթերի ժողովածու՝ հրեականության կամ քրիստոնեական գաղափարախոսությունների ուսումնասիրման համար, կամ, օրինակ, էսթետիկ և գեղարվեստական արժեքների դիտարկման համար: Այս շրջանի մասին ավելի մանրամասն պիտի խոսենք հաջորդ գլխում:

ԳԼՈՒԽ Բ

ԱՐԳԻԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԱՍՏՎԱԾԱԾԵՆՉԻ ՆՈՐ ԸՄԲՈՆՈՒՄԸ

Ուսումնասիրելով քրիստոնեության պատմության ընթացքը՝ տեսնում ենք, որ Ս. Գրքի մեկնաբանումը կարծես մի մարտական դաշտ է եղել: Գրեթե բոլոր ժամանակներում քրիստոնյաները տարբեր կերպով են հասկացել Ս. Գրքի խոսքերը և, բնականաբար, տարբեր եղանակներով են բացատրել դրանք: Էկզեգետիկայում առկա այս տարաձայնությունները այնքան ճիշդ են, որքան ինքնին քրիստոնեական Եկեղեցին: Այս հողի վրա առաջին բանավեճը տեղի է ունեցել I դարում հրեաների և նորադարձ քրիստոնյաների միջև՝ Հին Կտակարանի Մեսիայի գալստյան հարցի շուրջ: Այնուհետև ի հայտ եկան բազմաթիվ սխալ ըմբռնողություններ տարբեր աստվածաշնչային դրույթների պարագաներում և դրանց պատճառով զանազան վիճաբանություններ տեղի ունեցան Հայրաբանական և Միջնադարի շրջաններում: Թեպետև Բարեկարգությունը հավակնում էր լուծել առկա «անախորժությունները», այնուամենայնիվ այդ շարժման հետևանքով առաջ եկան բազմաթիվ հակասական մոտեցումներ: Այս բոլոր խնդիրները իրենց բնույթով աստվածաբանական տարբեր մտածողություններից էին առաջ գալիս, իսկ *պատմա-քննադատական* մեթոդի հետ

ծագած ճգնաժամը ամբողջապես տարբերվում էր մախկիմներից. այն ավելի շատ ուներ փիլիսոփայական և մշակութային եմթահող: Մեկնաբանական գիտությունը ձեռք բերեց բոլորովին տարբեր, մինչ այդ չկիրառվող մի մեթոդ, որը հիմնված էր պատմության «աշխարհիկ» հասկացողության վրա:

Դեռևս բարեկարգիչները պահանջում էին Ս. Գրքի *քննադատական* կիրառումը Եկեղեցուց ներս: Նրանք իրենց համար հաստատեցին աստվածաշնչային մեկնության մի չափանիշ, որը պահանջում էր՝ հիմնվել միայն տեքստի տառացի ոգու վրա: XVII դարում ճշգրիտ գիտությունները և դրանց հետ միասին պատմությունն ու փիլիսոփայությունը անկախություն ձեռք բերեցին և դարձան ինքնուրույն միավորներ: Նրանք կատարելապես դուրս եկան Աստվածաշնչի հեղինակության և հին ավանդական համակարգերի սահմանափակող ազդեցության ոլորտ: Այս ընթացքը պատճառ դարձավ գիտական հեղաշրջման, այն մախապատրաստեց գիտություն ձեռք բերելու մի նոր մեթոդ, որը հետագայում խորապես ազդեց Աստվածաշնչի մեկնության վրա: Այս շարժման առաջնորդները հոգևորականությունը չէր, այլ աշխարհիկ գիտնականները:

Այս դարում, նոր հոսանքի զարգացման հետևանքով, Աստվածաշնչի համաշխարհային հեղինակությանը մարտահրավեր նետվեց: 1543 թ. արդեն հրատարակվել էր Կոպեռնիկոսի «*De Revolutionibus Orbium Coelestium*»-ը: Այս աշխատության տեսական կողմը արդեն իսկ ընդդիմություն էր ավանդական տեսակների նկատմամբ: Հովհաննես Կեպլերը զարգացրեց Կոպեռնիկոսի արևակենտրոն տիեզերական համակարգի տեսությունը և ապա հռչակեց, որ այս գիտական տեսությունը կատարելապես հիմնավորված է փորձերի վկայությամբ, հետևաբար այն ավելի ճշմարիտ է, քան Հայրերի կարծիքները: Նա պահանջում էր, որ գիտության հավաստի մեթոդները անպայմանորեն կիրառվեն Աստվածաշնչի ուսումնասիրության ժամանակ:

Մինևույն ընթացքով տեղի ունեցավ պատմական գիտությունների զարգացումը: Նախքան XVII դարը Ս. Գիրքը բարձրագույն հեղինակություն ուներ համաշխարհային ժամանակագրության և աշխարհագրության մեջ: Բնականաբար այդ հեղինակությունը շուտով սասանվեց, երբ հայտնվեց Աստվածաշնչի պատմական և հատկապես ժամանակագրական տվյալների սահմանափակումը:

Փիլիսոփայության մեջ տեղի ունեցած փոփոխությունները ավելի նշանակալից էին: Ռեն Դեկարտը իր «*Discourse de la Method*»-ով կասկած արտահայտեց մինչ այդ իշխող աշխարհի համակարգի ըմբռնման վերաբերյալ և դրանով փոխեց փիլիսոփայության, ճշգրիտ և պատմական գիտությունների գործադրական մեթոդները: Նա ստեղծեց երեք նոր սկզբունք. ա) Մարդը, իբրև մտածող առարկա, հանդիսանում է փիլիսոփայական հետաքննության կենտրոնը, բ) Ոչինչ չի կարող ընդունվել իբրև ճշմարտություն, որովհետև ալևս ավանդական պետք է լիներ «կասկածել ամեն ինչին» սկզբունքը, գ) Միմիայն Պատճառն է հանդիսանում ճշմարտության միակ չափանիշը: Դեկարտի հետևորդները զարգացրեցին երկու տեսակետ. մրանց

մեծամասնությունը պնդում էր, որ գոյություն ունեն ճշմարտության երկու կողմեր, որոնք բաժանված են իրարից, բայց իրար չեն հակասում: «Բնականին» վերաբերող խնդիրները պետք է քննադատորեն դիտարկվեն «ըստ Պատճառի», իսկ հավատքին վերաբերող հարցերը պիտի ուսումնասիրվեն միմիայն Ս. Գրոց հեղինակության մեջ: Ավելի ժամանակակից մտածողություն ունեցողները չէին ընդունում ճշմարտության այս տեսակ երկփեղկումը: Նրանք վստահ էին, որ ճշմարտությունը մեկն է, և այն *բանական* է: Հետևաբար, Աստվածաշունչը, և առհասարակ կրոնը, պետք է նույնպես բանական լինեն, այլապես մրանք ճշմարիտ չեն կարող համարվել:

Այս բացահայտումներից հետո առաջ եկավ հետևյալ հարցը՝ ինչպես պետք է այս մոր գիտությունները զուգահեռաբար քայլեն Աստվածաշնչի հեղինակության հետ: Հնարավոր էին երկու պատասխաններ. կա՛մ իրապես գոյություն ունեն երկու տարբեր և իրարից անկախ ճշմարտություններ, և կա՛մ գոյություն ունի միայն մեկը, ու անհրաժեշտ է ճշտել, թե որն է դա:

Երեսնամյա պատերազմից հետո Բարուք Սպինոզան գրում է. «Ճշմարտությունը չի կարող հակասել ճշմարտությանը»²: Իր «*Tractatus Theologico-Politics*»-ում նա փորձեց հերքել գերբնական հեղինակության դերը աստվածաշնչային մեկնության ժամանակ: Այս ոգով առաջնորդվելով նա բացատրեց, որ թե՛ Հին, և թե՛ Նոր Կտակարաններում տեղ գտած հրաշքները ներկայացնում են պարզապես հրեական ավանդություն, որը վերագրվում է Աստծուն, սակայն իրականության մեջ ոչ մի նման դեպք տեղի չի ունեցել: Այսու Աստվածաշունչը պետք է ուսումնասիրվի մնացած գրքերի օրինակով և ոչ թե հատուկ աստվածաբանական մոտեցմամբ:

Սա բանականության դարաշրջանի սկիզբ էր, և այս ժամանակ շատերի մտքում մի հարց էր արծարծվում. կա՛մ Ս. Գիրքը պետք է բանական լինի, կա՛մ էլ այն չի կարող ունենալ որևէ հեղինակություն: Օտտ շուտով աստվածաշնչային տեքստի քննադատությունը չափազանց բացասական կողմնորոշում որդեգրեց և ամբողջապես «կործանողական» դարձավ:

Այս դարաշրջանը հաստատեց քննական մոտեցման առաջին կանոնները և իբրև սկզբնական վերցրեց մեթոդիկ կասկածը: Աստվածաշնչային հեղինակության կործանմանը միևնույն ժամանակ ձեռնամուխ եղան ճշգրիտ գիտությունների և մոր պատմության հետևորդները: «Պատճառը» իր հաղթանակն էր տոնում Հայտնության վրա: Օտտ-շատերը համոզված էին, որ Աստվածաշունչն ալևս սովորական պատմական փաստաթուղթ է դարձել:

Ջոն Լոքի «*Essay on Human Understanding*»-ով (1660) և «*The Reasonableness of Christianity as Delivered in the Scriptures*»-ով (1665) Անգլիայում առաջ եկավ դեիզմը (բնապաշտություն): Այս ուղղության հետևորդները չափազանց ազատ էին վարվում Ս. Գրքի հետ, երբ, համաձայն իրենց տեսակետի, այն չէր համապատասխանում Պատճառի սկզբունքներին: Դեիստները մեկնությունը կցեցին պատմական

² Edgar Krentz, "The Historical-Critical Method", Fortress Press, USA, 1975, p. 14.

մոտեցման հետ: Այսպես XVIII դարի կեսին ի հայտ եկան որոշ հաստատումներ Աստծո և մարդկայինության մասին, որոնց իրենց բնույթով սկեպտիկ էին (օրինակ՝ որևէ գերբնականի անկարելիությունը և այլն):

Աստվածաբանների մեծամասնությունը զնալով ավելի ու ավելի էր մոտենում պատմական միտում ունեցող մեկնաբանությանը: Ժամ Ալֆոնս Տերենտիուսը պահանջում էր, որ մեկնիչը պետք է ինքն իրեն տեղափոխի միջադեպերի միևնույն ժամանակը և շրջապատը, որոնց մեջ Աստվածաշնչի հեղինակը ստեղծագործել է: Ուետստեղը գտնում էր, որ մեկնաբանողը պետք է իրեն դնի այն անձանց տեղը, որոնց առաջին անգամ ուղղված է եղել ավետարանական պատգամը:

Հովհան Օգոստինոս Էռնեստին բաժանեց Հիմ և Նոր Կտակարանների Մեկնաբանական ընթացքը: Նա առաջին անգամ Ավետարանների տեքստը խմբագրեց բանասիրական-պատմական մեթոդով և դրա համար դարձավ «սրբապիղծ գիտական մեկնաբանության հայրը»: Հովհան Սալամո Սեմերն էր ընդունվում իբրև պատմա-քննադատական աստվածաբանության հայր: Նա վստահ էր, որ միմիայն բանասիրական-պատմական մեկնությունը կարող է հավաստի լինել: Այս տեսակ մեկնությունը պետք է հիմնված լինի բուն կոնտեքստի և իր ժամանակին շրջապատող հանգամանքների վրա, պետք է տարբերություն դրվի Ս. Գրքի և Աստծո խոսքի միջև, որովհետև որոշ աստվածաշնչային գրքեր չափազանց հեռու են փրկության առաջնորդելուց: Նրա տեսակետով Հիմ Կտակարանի մեծ մասը այն կորցրել էր իր պատմական ճշմարտացիությունը: Նրանից հետո Քեյլը եզրահանգեց, էկզեգետը պետք է զբաղվի միմիայն փաստերի հաստատումով: Այս ժամանակ սահմանվեցին մեկնաբանական աշխատանքին անհրաժեշտ կանոնները:

Այս ընթացքին զուգահեռ մի մոր հետաքրքրություն ծագեց Քրիստոսի կյանքի վերաբերյալ: Հ. Ա. Ռեյմարիուսը կասկած հայտնեց ամեն ինչի վերաբերյալ: Նա եզրակացրեց, որ ոչ մի հրաշք և որևէ հարություն տեղի չի ունեցել, այլ պարզապես Հիսուսի աշակերտները գողացել են նրա մարմինը:

Ֆրանսիական Լուսավորությունը, իբրև բանական շարժում, ժամանակակից դարձրեց Պատճառի և պատմության պահանջները: Համաձայն Լուսավորիչների՝ կրոնի պահանջները չափից ավելի դուրս էին Պատճառի շրջանակից: Այսպիսով նրանց «լույսի» մեթոդ Եկեղեցու աստվածաբանությունը կորցրեց իր հիմքը պատմության շղթայի միջից:

XIX դարում, մտավոր և հասարակական հեղափոխությունից հետո, մեծ փոփոխություններ տեղի ունեցան գրեթե բոլոր բնագավառներում: Նոր ուսումնասիրություններ կատարվեցին մարդկային ծագումնաբանության ոլորտում, շատ մեծ հետաքրքրություն առաջ եկավ «էվոլյուցիոն զարգացման» մկատմամբ: Տնտեսության և քաղաքակրթության զարգացումը կատարելապես մոր աշխատանքի կերպեր և հասարակական կեցվածք պարզեց արդի աշխարհին: Ողջ Արևմուտքը տարվեց

համընդհանուր առաջընթացի և առաջադիմական զարգացման լավատեսական ոգով: Աստվածաշնչի մեկնությունը, աշխարհիկ գիտությունների ազդեցությամբ, որդեգրեց մոր գործընկերայ: Այստեղ վճռորոշ դեր ունեցավ Ֆրիդրիխ Օլեյերմաները: 1838-ին հրապարակած իր «*Hermeneutik*»-ի շնորհիվ Աստվածաշնչի ուսումնասիրությունը իբրև առանձին առարկա ներմուծվեց գերմանական համալսարաններում: Ս. Գրքի մեկնությունը ալևս ճանաչվեց «առանց զիջումների պատմական»: Ավգուստ Վիլհելմ Մեյերը իր «*Critical and Exegetical Comentary*»-ում (1829) հաստատեց, որ մեկնությունը պետք է ազատ լինի որևէ դավանանքից կամ «հոգևորությունից»: 1831-ին Կարլ Լաշմանը ստեղծեց Նոր Կտակարանի առաջին քննական բնագիրը: Դեվիդ Ֆրեդերիկ Օտտաուսը կտրականապես մերժեց Ավետարանների մեծամասնության պատմականությունը, հրաշքներն ու հարությունը համարվեց առասպել: Ֆերդինանդ Քրիստիան Բաուրը առաջին անգամ գրեց վաղ քրիստոնեության մասին՝ առաջնորդվելով պատմա-քննադատական մեթոդի սկզբունքներով: Նա համոզված էր, որ Պողոս առաքյալի մամակները պետք է սահմանափակվեն միայն Առ Հոռնեացիս-ով, Առ Կորնթացիս-ով և Առ Գաղատացիս-ով: Ի վերջո քրիստոնեությունը սկսեց դիտարկվել իբրև լոկ պատմական կրոն և ոչ թե հավիտեանականություն առաջնորդող ճանապարհ:

Խնդիր ծագեց հավատքի և գիտության փոխհարաբերության վերաբերյալ. Աստվածաշունչը տարբեր կերպով էր ըմբռնվում: Համաձայն Օվերբեկի, պատմա-քննադատական մեթոդը անհնարին էր դարձնում Աստվածաշնչի քրիստոնեական կիրառումը: Հստակ էր, որ մեկնողական գիտությունը այլևս ոչ մի պատասխանատվություն չուներ Եկեղեցու առջև: Աստվածաշունչը վերջնականապես ճանաչվեց իբրև պատմական փաստաթուղթ, որը պետք է ուսումնասիրվեր այլ վաղ ժամանակի նյութերի օրինակով. «Ս. Գիրքը քննադատության առջև կանգնեց այնպես, ինչպես մեղադրյալը՝ դատավորի»³:

Ահա այս ոգով էկզեգետիկան ընթացավ մինչև Ա համաշխարհային պատերազմը:

Պատմա-քննադատական մեթոդը ամբողջապես խզեց իր կապը Եկեղեցու ավանդական մեկնաբանության հետ: Այս մոր ուղղությունը այնքան զորավոր կերպով էր արտահայտված, որ մախա-XIX դարյան էկզեգետիկան կարող էր կոչվել *մախա-քննադատական*: Ալեքսանդրյան և Ամսիոքյան դպրոցների միջև եղած մախկին բոլոր վեճերը, կամ Բարեկարգիչների և Հայրաքանության հետևորդների անհամաձայնությունները ալևս կորցրել էին իրենց կարևորությունը, որովհետև այս մոր մեթոդը հարցականի տակ էր դրել նրանց ընդհանուր ենթահողը: Մարդու դերի շեշտումը հասավ իր զագաթնակետին:

Ա համաշխարհային պատերազմին հաջորդող ընթացքում իրավիճակը կտրուկ փոխվեց: Նախևառաջ պատերազմը հարց առաջացրեց պատմականության և

³ Edgar Krentz, "The Historical-Critical Method", Fortress Press, USA, 1975, p. 30.

Էվոլյուցիոն մտածելակերպի լավատեսական գաղափարի վերաբերյալ: Կարլ Բարթը առաջ քաշեց *աստվածաբանական մեկնության* տեսակետը. մա ընդունում էր, որ քննադատությունը կարող է միայն մախապատրաստական քայլ լինել Էկեզե-տիկայի համար, պետք է համառորեն ուսումնասիրել տեքստը, մինչև որ այն խոսի ժամանակակից մարդու հետ, և մինչև որ վայր ընկնեն անցյալը և ներկան բաժանող պարիսպները, և մինչև որ Աստծո խոսքը ուղղվի մարդուն: Աստված օգտագործել է «մարդկային սխալական խոսքը»՝ մեզ մխիթարություն բերելու համար: Այսպիսով, Բարթը մի մոր հարց բարցրացրեց հավատքի և պատմական մեթոդի փոխհարաբե-րության շուրջ: Միևնույն ժամանակ Ռուդոլֆ Բուլտմանը մույնպես մատնանշեց պատմական մոտեցման թերությունը: Նրա համաձայն, Աստծո խոսքը մի յուրահա-տուկ պատգամ ունի մարդու համար, և պատմա-քննադատական մեթոդը կարող է միայն ծառայել այդ պատգամը վերաբացահայտելու ընթացքին, Նոր Կտակարանը պահանջում է *գոյաբանական* (Էկզիստենցիալ) մեկնաբանություն: Հավատքը ինք-նին մի որոշում է, որը կայացվում է այդ պատգամի կոչմանը ի պատասխան, այս հավատքը չի կարող ենթակայորեն կախյալ մնալ պատմական գիտելիքներից: Նա համոզված էր, որ այս սկզբունքով «առասպելազերծելով» տեքստը՝ մենք կարող ենք ցույց տալ խոսքի անկախությունը պատմությունից:

Այս երկու աստվածաբաններն էլ քննադատության ենթարկվեցին պատմու-թյունը թերազնահատելու համար: Այնուամենայնիվ, նրանք ունեցան բազմաթիվ հետևորդներ, որոնք զարգացրեցին այս յուրահատուկ մեկնաբանական մոտեցումը (Ֆուքս, Լեհման, Վոեգուլ և այլք):

Այս մույն ժամանակներում մեծ կիրառություն ձեռք բերեց *ոճական* քննադատու-թյունը, որը ևս մեկ անգամ հաստատեց այն գաղափարը, թե հավատքը և պատմու-թյունը չեն կարող իրարից բաժանվել:

ԳԼՈՒԽ Գ

ԷԿՈՒՄԵՆԻԿ ԷԿԶԵԳԵՏԻԿԱ

Բ համաշխարհային պատերազմը Աստվածաշնչի նկատմամբ մոր վերաբե-րմունքի բացահայտման պատժառ հանդիսացավ: Մարդիկ գիտակցեցին, որ Ս. Գիրքը կարող է բարոյական և հոգևոր աջակից դառնալ անգամ ամենաանհույս վի-ճակներում: Պատերազմին հաջորդող առաջին տարիներին Էկումենիկ Ծարժման ներսում քննություններ սկսվեցին մնա հարցերի վերաբերյալ, ինչպես օրինակ՝ Աստվածաշնչի դերը և հեղինակությունը ժամանակակից կյանքում, ինչպե՞ս պետք է մեկնաբանվի Ս. Գիրքն այսօր, Հին և Նոր Կտակարանների փոխհարաբերության

խնդիրը: Հավատք և Եկեղեցական Կարգ (Faith & Order) կոմիտեմ մի շարք լուրջ ուսումնասիրություններ կատարեց այս հարցերի շուրջ:

Էկումենիկ Օարթմանն ներսում և առավելաբար Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհրդում Աստվածաշունչը ընդունվել է իբրև «միավորող հանգամանք»: Յուրաքանչյուր Եկեղեցի, որը համագործակցում է Էկումենիկ Օարթմանը, հավատում է Ա. Գրքի հեղինակությանը և ընդունում այն իբրև անհամեմատելի աղբյուր՝ Հիսուս Քրիստոսի հայտնությունը ուսանելու համար: Բոլոր Եկեղեցիները գիտակցում են, որ իրենց տարածայնությունները լուծելու ընթացքին Աստվածաշունչը կարող է դառնալ համընդհանուր կենտրոնական հիմք, որովհետև միայն աստվածաշնչային վկայության լույսի ներքո մրանք կարող են սրբագրել իրենց բաժանումները և վերամիանալ:

Պատերազմից անմիջապես հետո Էկումենիկ Օարթմանն ուսումնական բաժինը գումարեց մի քանի գիտաժողովներ, որոնք վերաբերում էին մասնավորապես Աստվածաշնչի և արդի աշխարհի փոխհարաբերության հարցերին: Այս գիտաժողովները տեղի ունեցան Լոնդոնում (1946), Բոսեյում՝ Օվեյցարիա (1947), Ջեթենում՝ Հոլանդիա (1948), և Ուադհամի Քոլեջում՝ Անգլիա (1949):

ԷԿՈՒՄԵՆԻԿ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ

(Ուադհամ Քոլեջ, Օքսֆորդ, 29 հունիս - 5 հուլիս 1949 թ.)

Այս ժողովի ընթացքին քննվեցին չորս դրույթներ, որոնք վերաբերում էին մեկնության սկզբունքներին և արդի աշխարհում Աստվածաշնչի կիրառությանը: Համառոտ շարադրանքով եզրակացությունները ներկայացնում էին հետևյալը.

1) *Աստվածաշնչի մեկնաբանության համար անհրաժեշտ աստվածաբանական նախադրյալներ*

ա) Աստվածաշունչը պետք է ընդունվի իբրև համընդհանուր սկզբնական, որովհետև այն ներկայացնում է Աստծո խոսքը:

բ) Աստվածաշունչը պարունակում է Աստծո շնորհքը և Նրա փրկարար գործունեությունը, որը կարող է փրկություն բերել մեղավորներին: Եվ մարդը կոչված է պատասխանելու այս պատգամին՝ իր հավատքով և հնազանդությամբ:

գ) Քրիստոնյա մեկնիչի ելման կետը պետք է թխի փրկությանը հավատացող համայնքից, որին ինքը պետք է պատկանի իր հավատքով:

դ) Աստվածաշնչի կենտրոնն ու գլխավոր նպատակը Հիսուս Քրիստոսն է: Նա է օրենքների չլրումը և վախճանը:

ե) Հիմ կտակարանը պետք է մեկնաբանվի Հայտնության «ամբողջական» լուսի գերքո՝ Հիսուս Քրիստոսի անձի մեջ:

զ) Այլաբանական եղանակը չի կարող շատ օգտակար լինել:

է) Որևէ մեկնողական վարդապետություն, որը հակասում է Աստվածաշնչին, չի կարող քրիստոնեական ճանաչվել:

2) Յուրահատուկ հատվածների մեկնություն

ա) Դժվարություններ կայացնող հատվածները պետք է ուսումնասիրվեն պատմա-քննադատական մեթոդի օգնությամբ:

բ) Հիմ կտակարանի պարագայում տվյալ հատվածը պետք է բացատրվի Աստծո Հայտնության լուսի գերքո, այսինքն՝ Նորկտակարանյան տեսանկյունից:

գ) Նոր կտակարանի պարագայում, առաջին հերթին պետք է քննել ներքին կոնտեքստը և ապա ուսումնասիրել համապատասխան Հիմկտակարանյան լայն ենթատեքստը:

3) Աստվածաշնչի վարդապետության հղումները հասարակական և քաղաքական հարցերի վերաբերյալ

ա) Աստվածաշնչային տվյալ տեքստը պետք է ուղղակիորեն ուսումնասիրվի համապատասխան խնդրի հարաբերությամբ:

բ) Ներկայում մասնավոր մի իրավիճակ դիտարկելիս մեկնիչները նախ պետք է մոտենան Նոր կտակարանի վարդապետության տեսանկյունից, և երկրորդ հերթին պիտի մկատի ունենան Հիմ կտակարանի տեսակետը:

գ) Աստվածաշնչի վարդապետությունը հասարակական-քաղաքական հարցերում կիրառելիս պետք է մկատի ունենալ այս աշխարհի «թագավորությունների» և Աստծո հավիտենական Թագավորության վախճանաբանական իրականությունը:

4) Աստվածաշնչային պատգամի գործադրումը արդի աշխարհում

ա) Մենք պետք է փնտրենք Ս. Հոգու առաջնորդությունը Ս. Գրքի միջոցով: Միևնույն ժամանակ պետք է հիշենք, որ մեր ներկայիս վիճակի և Աստվածաշնչային ժամանակի միջև գոյություն չունի կատարյալ նմանություն:

բ) Աստվածաշունչը ուղղակիորեն խոսել է Եկեղեցու հետ, և այսպիսով Եկեղեցին կարող է ավետաբեր դառնալ՝ ավետաբեր խոսնակ աշխարհի համար, քանի որ այն կերտվել է Աստծո խոսքով:

գ) Մեկնիչները կարող են միմյանցից տարբերվել տարբեր ավանդություններին հետևելու պատճառով, սակայն բոլոր անհատական մախաղոյալները պետք է դրվեն Ս. Գրքի դատաստանի առջև:

Ինչպես տեսնում ենք, այս գիտաժողովի հաղորդագրությունը լավատեսական էր: Անշուշտ ժողովը ընդունեց Աստվածաշնչային կոնտեքստի և արդի իրավիճակի միջև եղող տարբերությունը, բայց այդուհանդերձ համաձայնեց, որ Աստվածաշունչը բոլոր ժամանակներում էլ ունի բավարար հեղինակություն՝ մարդկությանը Աստծո Կամքի գիտությանը առաջնորդելու համար:

Մի քանի տարի անց հայտնի եղավ, որ այնքան էլ հեշտ չէր կապ գտնել աստվածաշնչային կոնտեքստի և մեր օրերի միջև: Տարբեր դավանական ավանդություններն ու համակարգերը չէին ցանկանում հրաժարվել իրենց պատմական «ժառանգություններից»: Յուրաքանչյուր մեկնաբան նախառաջ պաշտպանում էր իր սեփական ավանդության սկզբունքները: Տարբեր ավանդական դպրոցներ բացարձակապես տարբեր ճանապարհներով էին բացատրում իրենց հարաբերությունը Ս. Գրքի հետ: Անհրաժեշտ էր ճշտել, թե որտե՞ղ է ճշմարտությունը՝ Ավանդության՞ մեջ և Ս. Գրքում՞, թե՞ այդ երկուսից միայն մեկում: Այս հարցի լուծման համար անհրաժեշտ եղավ կազմակերպել մոլ ռուսամասիրություններ, որոնք պիտի պարզաբանեին Ս. Գրքի և Ավանդության փոխհարաբերությունները:

1963 թ. Մոնրեալում «Հավատք և Եկեղեցական Կարգ» կոմիտեի չորրորդ Համաշխարհային համագումարը մի զեկույց պատրաստեց՝ «Ս. Գիրքը, Ավանդությունը և ավանդությունները» խորագրով: Այն զանազանում դրեց *Ավանդության* (մեծատառ «Ա»-ով) և *ավանդությունների* (փոքրատառ «ա»-ով) միջև: Առաջինը՝ ինքնին Ավետարանն է, որը Եկեղեցու միջոցով փոխանցվել է սերնդե սերունդ, իսկ «ավանդությունները» այս մեկ «Ավանդության» տարբեր արտահայտություններն են: «Մեր ելակետն այն է, որ մենք բոլորս ապրում ենք մի ավանդության մեջ, որը ետ է գնում մինչև մեր Տիրոջ ժամանակները և իր արմատներն ունի անգամ Հին Կտակարանում... Մենք կարող ենք ասել, որ իբրև քրիստոնյաներ գոյատևում ենք Ավետարանի Ավանդությամբ (paradosis of kerygma), որը Ս. Հոգով վկայված է Ս. Գրքի մեջ, փոխանցված *Եկեղեցում* և Եկեղեցու միջոցով» (§ 45): Այնուհետև մենք գտնում ենք, որ «Ավանդությունը իր գրված վիճակում իբրև Ս. Գիրք (երկուստեք Հին և Նոր Կտակարաններում), Եկեղեցու կողմից պետք է մեկնաբանվի բոլոր ժամանակներում» (§ 50):

Ինչպե՞ս կարելի է կատարել *ճիշտ* մեկնություն: Ո՞րն է այն չափանիշը և հերմե-նետիկ սկզբունքը, որը կիրառելի է համընդհանուր մեկնաբանության համար: Ժողովում սահմանվեց, որ ճիշտ մեկնությունը այն մեկն է, որն առաջնորդվում է Ս. Հոգով: Համընդհանուր չափանիշ սահմանելը սակայն գրեթե անհնարին էր: Յուրաքանչյուր մեկնիչի անձնական հավատարմությունը իր դավանական մտածելակերպի նկատմամբ խոչընդոտում էր ընդհանրական մեկնաբանությանը:

Գիտաժողովի ժամանակ երկու զեկույցներ ունեցան Էրնեստ Կասեմանը և Ռայմոն Ե. Բրաունը: Նրանք ցույց տվեցին մեկնաբանության համար կայուն հիմքերի

հաստատման անհրաժեշտությունը: Պատմա-քննադատական մեթոդի օգնությամբ մրանք հատակորեն ցույց տվեցին Նոր Կտակարանում առկա բաժանման առկայությունը, որը իր հերթին պատճառ էր համդիսանում դավանանքների «բազմապատկման»:

Զնայած որ զեկույցում քաջալերվեց հետագա ուսումնասիրությունների անհրաժեշտությունը, այն պարզ էր, որ Մոմերալը բերեց ոչ միայն մի մոր մոտեցում, այլ մաս բոլորովին մոր, ոչ դրական հող պատրաստեց Աստվածաշնչի համար: Այսուհետև հստակ էր, որ քննադատական մեթոդը պետք է գլխավոր դեր ստանձներ էկզեգետիկայի մեջ: Աստվածաշնչային պատգամը և դոգման գրեթե ամբողջությամբ կորցրեցին իրենց լավատեսական հեռանկարները:

Հեշտությամբ կարելի է տեսնել, որ մեծ ճեղք առաջացավ Ուոդհամի և վերջին համագումարների միջև: Վերստին սկսվեցին մոր ուսումնասիրություններ էկումենիկ հերմենևտիկայի ասպարեզում: Այս կապակցությամբ հիմնվեցին հինգ տարբեր շրջանային խմբեր՝ Գերմանիա-Հոլանդիա, Անգլիա, Ֆրանսիա, ԱՄՆ, Ֆրանսիա-Օվեցյարիա: Ցուրաքանչյուր խումբ աշխատում էր մասնավոր աստվածաշնչային հատվածի վրա՝ ճշտելու համար ամենահարմար հերմենևտիկ սկզբունքները: 1967 թ. պրոֆ. Ջեյմս Բարրը հավաքեց խմբերի ուսումնասիրությունների արդյունքները, դրանք ի մի բերեց մեկ զեկույցի մեջ՝ *“The Significance of the Hermeneutical Problem for the Ecumenical Movement”* խորագրով: Այս զեկույցը ներկայացվեց «Հավատք և Եկեղեցական Կարգ» կոմիտեի ընթացիկ ժողովին Բրիտանիայում (1967):

Այն իրենից ներկայացնում էր Մոմերալի որոշման հաստատումը գիտական էկզեգետիկայի վերաբերյալ: «Աստվածաշունչը պարունակում է մի խումբ գրավոր փաստաթղթեր, ուստի այն պետք է ուսումնասիրվի միևնույն մեթոդներով, որոնք կիրառված են այլ փաստաթղթերի ուսումնասիրման մեջ: Աստվածաշունչը պատմական ընթացքի արդյունք է: Այն կյանքի է կոչվել պատմական իրադարձությունների և փորձառությունների միջոցով... Այս պատճառով մենք հաստատում ենք պատմա-քննադատական մեթոդի անհրաժեշտությունը» (§ 31): Այսպիսով, Ս. Գիրը ճանաչվեց իբրև մարդկային գրվածքների մի հավաքածո:

Մեծ ուշադրության էր արժանացել Ս. Գիրի ներքին միության ու բաժանվածության խնդիրը: Մատնանշվեց, որ աստվածաբանական փոխհասկացողության գլխավոր խոչընդոտները այս բաժանվածությունից են բխում: Տարբեր Եկեղեցիների ավանդական համակարգերի միությունը կարող է ձեռք բերվել Ավետարանական «միությունների» յուրացման շնորհիվ:

Մեկնաբանության ընթացքի համար անհրաժեշտ է բնագիր տեքստը, որովհետև «...Աստվածաշնչի տեքստը ինքնին պատմական անցում է ապրել, և բուն արձանագրությունները այն գոյություն չունեն» (§ 39): Եբրայերենի և հունարենի իմացությունը պարտադիր համարվեց: Պետք է զգուշանալ Ս. Գիրում կիրառված ճշմաներից (սիմվոլներից), որովհետև մրանք կարող էին հսկողությունից դուրս հանել լեզվական բուն իմաստը:

Ինչպես նշեցինք, մեծ դեր տրվեց աշխարհիկ գիտություններին և նաև ոչ քրիստոնյաների մասնակցությամբ ուսումնասիրման ընթացքի մեջ, որը կարող է «ստեղծագործական և կառուցողական լինել»: Այսպիսով, էկզեգետիկայի առաջադրանքը դարձավ՝ քննել և մանրամասն մշակել Աստվածաշունչը հասկանալու ճանապարհները և հարկ եղած դեպքում անգամ սրբագրել այն:

Ջեկոյցի վերջում արձանագրվեցին որոշ ընդհանուր մտածումներ.

Հերմենտիկ ընթացքի առաջնորդությունը զանազան ավանդությունների կողմից

ա. Անհրաժեշտ է ընդունել, որ ցանկացած տեսակետ կամ հերմենտիկ սկզբունք կարող է կիրառելի լինել: Ոչ ոք չի կարող պահանջել, որ իր մեթոդը գերիշխող է մյուսների նկատմամբ:

բ. Մասնավոր հատվածներ կարող են պահանջել յուրահատուկ պատմական քննություն, որը ամեն տեսակ ավանդական տեսակետից դուրս է:

Ավանդությունը, Ս. Գիրքը և Եկեղեցի

ա. Ներկայումս Ս. Գիրքը առանց «թարգմանության» չի կարող վերցվել իբրև ճշմարտության լիարժեք չափանիշ, որովհետև որոշ կետերում այն կարող է ասելու ոչինչ չունենալ:

բ. Ս. Գիրքը արտահայտությունն է Եկեղեցու Ավանդության: Այն սակայն չի պարունակում ամբողջական ճշմարտություն, այս պատճառով հերմենտիկական հատուկ ծառայություն կարող է մատուցել Եկեղեցուն:

գ. Աստվածաշնչի հարցը պետք է մտադրել քննարկումների ենթարկվի և ապացուցվի բոլոր տեսանկյուններից:

«Հավատք և Եկեղեցական Կարգ» կոմիտեն, ստանալով Բրիտոլի զեկույցը, առաջարկեց շարունակել ուսումնասիրությունները հատկապես Աստվածաշնչի հեղինակության հարցում: Բսանհինգ աստվածաբաններ միասին աշխատում էին Բոլդերում, և նրանց արդյունքները կրկին ի մի բերեց պրոֆ. Ջեյմս Բարրը՝ *“The Authority of the Bible: a Study Outline”* գրքուկով: 1971 թ. Լուվենի ժողովում կոմիտեն ընդունեց այս ուսումնասիրությունների վերջնական զեկույցը:

Խնդիրը սկսվում է հետևյալ հարցով. «Որքա՞ն ազդեցություն ունի Աստվածաշնչի հեղինակությունը քրիստոնեական մտածելակերպի և վարքի վրա: Ինչպե՞ս պետք է մոտենալ Աստվածաշնչին, որպեսզի Աստծո հեղինակությունը այսօր այնտեղից խոսի մեզ հետ»: Ակնհայտ փաստ է, որ Աստվածաշունչը տարբեր իմաստներով է ընթերցվում և հասկացվում Եկեղեցիներում: Նրանք Աստվածաշունչը օգ-

տագործում են իրենց աստվածաբանական դիրքորոշումները արդարացնելու համար և դրանով դժվարություններ ստեղծում ժամանակակից հեթանոսականության համար: Այս պատճառով, եթե էկզեգետիկան փորձում է բացահայտել, թե ո՞րն է Ա. Գրքի ներկայիս պատգամը, ապա այն կարիք ունի հաշվի առնելու աշխարհի ներկա իրավիճակը:

Ջեկույցում կարդում ենք, որ Աստվածաշնչի հեղինակությունը պետք է հասկացվի իբրև մի «հարաբերական հասկացություն», Նոր Կտակարանը ինքնին ամենամեծ պատճառն է տարատեսակ մեկնաբանությունների՝ իր մյուսների բազմազանության հետևանքով: Այս պատճառով ուսումնասիրողները անհնարին գտան խոսելու «կանոնի ներսում եղող կանոնի մասին» կամ «մյուսական կենտրոնի մասին»: Դրա փոխարեն ստեղծվեց մի մոր հասկացություն՝ *հարաբերական կենտրոն*: Ինչպես որ աստվածաշնչային հեղինակները ժամանակին արձագանքել են իրենց հատուկ իրավիճակին, նույն կերպով ժամանակակից մեկնիչները պետք է «սահմանվեն» մեր ներկա իրավիճակով:

Իբրև արդյունք այս տեսակ մոտեցման՝ ընդունելի համարվեցին տարատեսակ կոմտեքստային աստվածաբանությունները և զանազան մեկնաբանական մոտեցումները (օրինակ՝ սևամորթների աստվածաբանություն, ազատության աստվածաբանություն, ֆեմինիստական աստվածաբանություն և այլն):

Այս հիմքի վրա կոմիտեն շարունակեց իր աշխատանքը հատուկ խորագրի ներքո՝ *“The Significance of the Old Testament in it Relation to the New”*: Այն առաջին անգամ ներկայացվեց Լոռնոնի հավաքին (1977) և վերջնական ընդունման արժանացավ Բանգերոլի ժողովում (1978):

«Եկեղեցիները բաժանված են այն ճանապարհով, որով նրանք կիրառում և հասկանում են Աստվածաշնչը: Միևնույն ժամանակ նրանք շարունակում են հուսալ, որ [Աստվածաշնչի] միանական ըմբռնումն ու ընդունումը նրանց կարող է միավորել... Աստվածաշնչի հեղինակությունն ու այն մեկնաբանելու եղանակը անտարակույս լուծում պահանջող հարցեր են»⁴:

Դեռևս Լուվանում լուրջ առաջարկ էր արվել զբաղվելու Հին Կտակարանով: Այս գեկույցը փորձում էր զարգացնել Հին Կտակարանի մասնավոր դերը ներկա իրադրության մեջ և ցույց էր տալիս նրա հարաբերությունը Նոր Կտակարանի հետ:

1) Խնդիր

ա. Տարբեր եկեղեցիներ ընդունում են Հին Կտակարանի տարբեր խմբագրություններ (օրինակ՝ Յոթանասնից կամ երրայնեմ Մատթա): Այս խմբագրությունների միջև կան ոչ միայն լեզվական, այլ նաև իմաստային տարբերություններ:

⁴ Faith and Order Paper No. 99 WCC, Geneva, 1983, p. 59.

բ. Տարբեր երկրամասերում բոլորովին տարբեր կերպով է ըմբռնվում Հիմ Կտակարանի այժմեականությունը (օրինակ՝ Արևմուտքում պատմա-քննադատական մոտեցում, Աֆրիկայում այն ավելի ընդունելի է, քան Նորը):

գ. Հիմ և Նոր Կտակարանները պատմական շարունակություն ունեն, ուստի Նոր Կտակարանը լիարժեք հասկանալու համար կարիք ունենք Հիմ: Որոշ Եկեղեցիներ, սակայն, այս երկուսի միջև տեսնում են ոչ թե պատմական, այլ աստվածաբանական շարունակություն:

դ. Քրիստոնյաների և մյուս կրոնների ներկայացուցիչների հարաբերությունը չափազանց տարբեր կերպով է ըմբռնվում: Նրանք, ովքեր չեն ընդունում Հիմ և Նոր Կտակարանների աստվածաբանական կապը, հաստատում են, որ մյուս կրոններից և գաղափարախոսություններից հետևող մարդիկ նույնպես իրենց սեփական տեղն ունեն Աստծո փրկության ծրագրի մեջ: Այլ կերպ ասած, նրանք հավատում են, որ չնայած Քրիստոս ճանաչվում է Նոր Կտակարանի վկայության միջոցով, այդուամենայնիվ Նա կարող է էպես հասկացվել յուրաքանչյուր հավատքի և գաղափարախոսության մեջ: Այսպես, մեր ժամանակներում պետք է մշակվեն Հիմ-դուս-քրիստոնեական, Բուդդիստ-քրիստոնեական կամ Մարսիստ-քրիստոնեական Քրիստոսաբանություններ (§ 65): Հստակ է, որ շատերը չեն կարող համաձայնվել այս տեսակ տարօրինակությունների հետ:

2) Համընդհանուր հեռանկարներ

ա. Ս. Գրքում կան այնպիսի կետեր, որոնք կարող են կենտրոնական համարվել բոլոր Եկեղեցիների համար (օրինակ՝ Աստծո Ուխտը, Հույս, Սեր, Իմաստություն և այլն):

բ. Նոր Կտակարանը կարող է հատկանշվել այնպիսի կենտրոնական թեմաներով, ինչպես, օրինակ, Հիսուս Քրիստոսի մարդացումը, տառապանքը, խաչելությունը, մահը և հարությունը, Ս. Հոգու գործությունը: Հիմ Կտակարանը կարող է հատկանշվել իբրև կարևոր աղբյուր՝ մարդու և բնության ստեղծման մասին գիտելիքներ ձեռք բերելու համար:

գ. Հիմ Կտակարանը չի կարող այսօր բռնի հեղինակություն ունենալ, որովհետև նրա խոսքերից շատերը չեն կարող այսօր ընդունելի լինել: Սրա համար տեքստի ընթերցումը պետք է ուղեկցվի այնպիսի մոտեցմամբ, որը հաշվի է առնում արդի քննադատական գիտությունը (§ 73):

3) Էկումենիկ առաջարկություններ

ա. Հիմ Կտակարանը պետք է ընդունվի իբրև Ս. Գրքի անբաժանելի մաս.

բ. Հիմ Կտակարանը կարող է գործածվել քաղաքական խնդիրների լուծման համար.

գ. Հիմ Կտակարանը կարող է ենթահող պատրաստել միության համար՝ Նոր Կտակարանը հասկանալու ընթացքին.

դ. Բոլոր Եկեղեցիները պետք է ունենան Աստվածաշնչի միևնույն խմբագրությունը.

ե. Պետք է լրջորեն քննարկվի Հիմ Կտակարանի դերը մյուս կրոնների հետ վարվող երկխոսությունների ժամանակ:

1996 թ. դեկտեմբերին Սալվադորում (Բրազիլիա) տեղի ունեցավ «Կոչված մեկ հույսի: Ավետարանը բաժանված մշակույթներում» խորագիրը կրող համագումար, որը նվիրված էր համաշխարհային առաքելությանը: Այս հանդիպման ընթացքին հարցերը բաժանված եին չորս խմբի. I- Իրական վկայություն յուրաքանչյուր մշակույթից ներս, II- Ավետարանն ու նրա Ինքնությունը հասարակության մեջ, III- Տեղական համայնքները մեծամասնություն կազմող հասարակություններում, IV- Մեկ Ավետարան, բաժանված արտահայտություններ:

Վերջին խմբում հանդիպում ենք արձանագրված հետևյալ տողերին. «Քրիստոսի Ավետարանը մուտք գործելով տվյալ մշակույթից ներս՝ մարմնավորվում և լուսավորվում է այդ մշակույթի կողմից, բայց միևնույն ժամանակ վերափոխում և անդրաճում է այդ մշակույթը: Ավետարանի ընդհանրականության և «կոմունքատականության» ավելի ամբողջական հասկացությունը պետք է նկատի առնի մշակութային խմբերի բաժանված լինելու բարդությունը, նրանց պատմական և աստվածաբանական ավանդությունները, նրանց ներքին գործունեությունը և մասնավոր հեռանկարները»⁵:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Աստվածաշնչային մեկնաբանության և հատկապես էկումենիկ էկզեգետիկայի զարգացման այս տեսակ պատմական ակնարկից հետո, երբ ինքներս մեզ հարցնում ենք, թե ի՞նչ սովորեցինք այս ամենից և ի՞նչ հեռանկարներ կարող ենք ակնկալել ապագայից, մեր պատասխանը դառնում է հստակ. «Մենք անձամբ կարիք ունենք ավելի խոր մասնագիտական ուսումնասիրության»:

Այս ընթացքում մեզ համար պարզ դարձավ, որ նախքան XX դարը հերմենևտիկայի ասպարեզում իրավիճակը բոլորովին տարբեր էր, և մեր կարծիքով բաժանումը տարբեր մեկնաբանական մեթոդների միջև ավելի ցայտուն էր արտահայտված: Դարաշրջանային անցումից հետո էկումենիկ շարժման օժանդակությամբ բազում պարզաբանումներ տեղի ունեցան: Մենք տեսանք, որ մի քանի լուրջ ուսումնասիրություններ են կատարվել, որոնք ոչ թե կործանաբեր, այլ կառուցողա-

⁵ Cristopher Duraisingh, "Called to One Hope", WCC Publications, Geneva, 1998, p. 65.

կան ու միարարական նպատակներ են ունեցել: Այս ուսումնասիրությունների հետևանքով այժմ մենք շատ ավելի տեղեկություններ ունենք տարբեր եկեղեցիների սկզբունքային կետերի վերաբերյալ և այն մասին, թե որքան հեռու են նրանք միմյանցից կանգնած: Այժմ արդեն գրեթե ամբողջությամբ պարզ է, թե ինչն է բաժանում քրիստոնեական եկեղեցիներին, սակայն մենք դեռևս փորձում ենք գուշակել, թե ո՞րն է հաջորդ քայլը, ինչպե՞ս պետք է էկումենիկ շարժումը կազմակերպի միության հետագա ճանապարհը: Մեր պատկերացմամբ, այո՛, շատ օգտակար է իմանալ, թե ինչն է բաժանում մեր եկեղեցիները, և իմանալ, թե որոնք են մեր տարբերությունները, սակայն արդյոք դա բավարա՞ր է: Արդյոք մենք պետք է կա՞նգ առնենք այդ տարբերությունների գիտակցության իրողությամբ, թե՞ պետք է մի նոր ելք փնտրենք:

Մեր կարծիքով և համաձայն տրամաբանության օրենքներին, գոյություն ունի միայն մեկ ճշմարտություն. էկումենիկ էկզեգետիկան կարիք ունի ճշտելու, թե որն է այդ ճշմարտությունը և ապա առաջնորդելու բոլորին այդ ուղղությամբ:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

Adam A.K.M., "What Is Post-modern Biblical Criticism?", Augsburg Fortress, Minneapolis, 1995.

Australian Council for the WCC "The Authority of the Word of God", National Conference of Australian Churches, 1960.

Barr James, "Holy Scripture: Canon, Authority, Criticism", Clarendon Press, Oxford, 1983.

Berkhof L.B.D., "Principles of Biblical Interpretations", Baker Book House, Michigan, 1960.

Childs B.S., "Biblical Theology in Crisis", The Westminster Press, Philadelphia, Pennsylvania, 1970.

Croatto Severino J., "Biblical Hermeneutics: Toward a Theory of Reading as the Production of Meaning", Orbis Books, Maryknoll, NY, 1987.

Duraisingh Christopher (Edit.), "Called to One Hope: The Gospel in Diverse Cultures", WCC Publications, Geneva, 1998.

Falconer Alan (Edit.), "Faith and Order in Moshi. The 1996 Commission Meeting" Faith & Order Paper No. 177, WCC Publications, Geneva, 1998.

Flesseman-van Leer Ellen (Edit.), "The Bible: Its Authority and Interpretation in the Ecumenical Movement", Faith & Order Paper, No. 99, WCC, Geneva, 1983.

Krentz Edgar, "The Historical-Critical Method", Fortress Press, NY, 1975.

Patte Daniel, "Ethics of Biblical Interpretation: A re-evaluation", Westminster John Knox Press Louisville, Kentucky, 1995.

Neuhau Richard John (Edit.), "Biblical Interpretation in Crisis: The Ratzinger Conference on Bible and Church", William B. Eermans Publishing Co., Grand Rapids, Michigan, 1989.

Study Departement of the WCC, "From the Bible to the Modern World", Geneva, 1947.

Stuhlmacher Peter, "Historical Criticism and Theological Interpretation of Scripture: Toward a Hermeneutics of Consent", Fortress Press, NY, 1977.

Ruokkanen Miikka, "Hermeneutics as an Ecumenical Method in the Theology of Gerhard Ebeling", Luther-Agricola Society B 13, Helsinki, 1982.

